

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГО- МОТИВАЦІЙНОГО КРИТЕРІЮ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

Бондарчук Наталія, Чернов Віктор
Ужгородський національний університет

Аннотація

В статье определены мотивационные блоки, мотивационные факторы и мотивы студентов к занятиям физической культурой, исследована мера их приоритетности и актуальности для студентов, приведены рекомендации относительно формирования на этой основе студенческих групп в рамках реализации дифференцированного подхода к физическому воспитанию по психолого-мотивационному критерию, содержания физкультурных занятий в различных группах.

Ключевые слова: дифференцированный подход, студенты, психолого-мотивационный критерий, мотивация, мотивационные факторы, мотивы.

Annotation

Motivated blocks, factors and students' motives for practicing physical training are determined in the article "The usage of the psychological motivational criteria during the realization of the differentiate approach concerning physical education of students", measure of its priority and actuality for students is examined as well, recommendations are given concerning the formation on this base students' groups in the frame of differentiate approach realization concerning the physical education in accordance with the psychological motivational criteria, content of the physical training lessons in different groups.

Key words: differentiate approach, students, psychological motivational criteria, motivation, motivated factors, motives.

Постановка проблеми. Сучасне фізичне виховання потребує постановки питання про якісно новий рівень розвитку людини, формування творчої полікультурної особистості і водночас – активного суб'єкта соціальних відносин. Отже, фізичне виховання повинне забезпечити як "внутрішню" реалізацію особистості, яка виражається в розвитку духовних, інтелектуальних, емоційних потенцій, так і їх "зовнішню" реалізацію, результати якої вказують на ступінь суспільної інтеграції, культуру спілкування, поведінки, праці тощо. Комплексне вирішення цих завдань можливе лише за умови підвищення психосоціальної складової фізичної культури, що, у свою чергу, вимагає застосування диференційованого підходу у процесі фізичного виховання різних категорій населення. Диференціація фізичного виховання у ВНЗ передбачає поділ студентів на групи за критеріями, що співвідносяться з різними чинниками, у тому числі, – диференціацію навчального матеріалу, розробку програм і навчальних завдань різної спрямованості, різного змістового навантаження, різного рівня складності, розробку фізкультурних заходів для конкретних навчальних груп – з урахуванням групових та індивідуальних особливостей за різними критеріями.

У цьому контексті важливість застосування психологічного критерію мотивації при реалізації диференційованого підходу до фізичного виховання студентів слід розглядати як із суспільної, так і з особистісної точок зору. По-перше, на теренах України десятиліттями не сформувалося поважне ставлення до шкільного і студентського фізичного виховання, що призвело до погіршення стану фізичної культури в цілому. На тлі такої ситуації природно постає питання про переорієнтацію пріоритетів, своєрідну “реабілітацію” фізичного виховання, а основним засобом при вирішенні цього питання є правильно сформована мотивація. По-друге, вирішення питання зміцнення і збереження здоров’я на особистісному рівні потребує виховання позитивної мотивації до здорового способу життя, яка повинна стати системоутворюючим чинником поведінки.

Дослідження здійснене у відповідності до плану науково-дослідницької роботи УжНУ в рамках розробки теми “Теоретико-методичні основи диференційованого підходу у фізичному вихованні в навчальних закладах”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом вітчизняними та зарубіжними авторами були проведені окремі дослідження з питань розробки принципів і методик диференційованого підходу до фізичного виховання студентів, їхньої мотивації до занять фізичною культурою. Зокрема, питання переходу до індивідуалізації та диференціації фізичного виховання в умовах ВНЗ вивчає Б. Леко [4], реалізації диференційованого підходу до фізичного виховання студентів на основі суб’єктного досвіду студентів – С. Алькова [1]. Предметом наукових пошуків Р. Наговіцина є загальні питання мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до занять фізичною культурою і спортом [5].

А. Кривенко досліджує роль самостійних занять фізичними вправами у підвищенні ефективності занять фізичною культурою студентів і, зокрема, в підвищенні рівня мотивації до систематичних занять [2].

Особливості мотивації студентів до занять фізичними вправами вивчають А. Соловей, О. Римар [9], Ю. Фішев [10] та інші дослідники. О. Соколюк, О. Дуда [8] займаються проблемами підвищення мотивації студентської молоді до рухової активності, чинниками, що визначають потреби, інтереси, мотиви включення студентів в активну фізкультурну діяльність. Проблеми стимулювання фізкультурної активності та формування відповідної позитивної мотивації є предметом досліджень Т. Олійника [6], Т. Плачинди [7]. Місце окремих мотивів у структурі мотивації належить до сфери наукових пошуків Т. Круцевич [3] та інших дослідників.

Мета дослідження – дослідити та охарактеризувати сутність і потенційні можливості практичного застосування психолого-мотиваційного критерію як одного з психологічних критеріїв, що співвідноситься з індивідуальними чинниками диференційованого підходу до фізичного виховання студентів.

Завдання дослідження:
1) окреслити мотиваційні блоки, мотиваційні чинники і мотиви студентів до занять фізичною культурою, провести соціологічне дослідження з метою визначення ступеня їх актуальності для студентів молодших курсів; 2) сформулювати на основі отриманих результатів рекомендації щодо поділу студентів на групи в рамках реалізації диференційованого підходу до фізичного виховання за психолого-мотиваційним критерієм, а також змісту фізкультурних занять у різних групах. Проведене соціологічне дослідження переслідувало вирішення таких часткових завдань: а) оцінити прі-

оритетність та актуальність мотиваційних чинників і мотивів, що впливають на ставлення студентів до фізичної культури; б) проаналізувати ефективність окремих мотивів у підвищенні соціальної цінності фізичної культури у студентському середовищі; в) з’ясувати ієрархічну структуру властивих студентам молодших курсів мотивів до активних занять фізичною культурою.

Методи та організація дослідження. Для досягнення мети дослідження і вирішення поставлених завдань було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження. Серед теоретичних методів – аналіз літератури; вивчення та узагальнення практичного досвіду з теми дослідження; педагогічне спостереження; методи аналізу і синтезу, порівняння. Також у вересні 2013 р. було організоване і проведене соціологічне дослідження – опитування шляхом анкетування 83 студентів факультету здоров’я УжНУ денної форми навчання, серед яких 45 юнаків і 38 дівчат.

Результати дослідження. За результатами попередніх досліджень комплексне виділення критеріїв диференціації студентів для реалізації диференційованого підходу до їх фізичного виховання потребує співвіднесення їх із трьома основними чинниками: 1) індивідуальними; 2) середовищними; 3) соціально-економічними. Критерії, що співвідносяться з індивідуальними чинниками, крім статево-вікового, у найбільш загальному вигляді поділяються на фізичні та психологічні. До фізичних належать фізичний стан, у тому числі індивідуально-соматичні особливості організму, його функціональний стан, рівень фізичної підготовленості та фізичної працездатності. Комплекс психологічних критеріїв включає в себе мотиви до занять фізичною культурою, індивідуальні психічні особливості (наприклад, рівень розвитку мислення, уваги, волі),

типологічні особливості нервової системи. Крім того, з індивідуальними чинниками співвідноситься такий особистісний критерій, як професійна належність (рід професійних занять) і рівень розвитку професійних умінь.

Серед критеріїв, що співвідносяться із середовищними чинниками, були виділені зовнішні умови оточуючого середовища – антропогенні фактори, ендемічна обстановка в регіоні й т.п. До критеріїв, що співвідносяться із соціально-економічними чинниками, в широкому розумінні, належать соціальний статус особи, побутові умови її проживання, фінансові можливості тощо. Отже, критерій мотивації до занять фізичною культурою є одним із найважливіших психологічних критеріїв диференціації студентів. У даній статті ми скорочено позначасмо його як психолого-мотиваційний критерій.

Для проведення соціологічного опитування нами було розроблено і складено анкету з додержанням основних вимог проведення соціологічних досліджень. В ході аналізу проблеми ми переконалися в тому, що існуючі класифікаційні схеми структури мотивації до занять фізичною культурою мають надто узагальнений вигляд; розповсюджені класифікаційні структури мотивації студентів до занять фізичною культурою у ВНЗ, як правило, також дещо розпливчасті, тому не підходять для сучасного емпіричного дослідження. Як наслідок, нами було розроблено систему мотиваційних блоків, мотиваційних чинників і мотивів студентів до занять фізичною культурою. Результати опитування представлені в табл. 1.

Принципи поділу студентів на групи в рамках реалізації диференційованого підходу за психологічним критерієм мотивації ґрунтуються на двох основних групах узагальнених показників,

що відображають відповіді на такі питання: 1) які основні мотиваційні блоки й чинники є найбільш актуальними? 2) яким мотивам віддають перевагу окремо юнаки та дівчата?

Як видно з табл. 1, за середнім відсотком актуальності окремих мотивів серед студентів переважає мотиваційний блок формування професійної компетентності (85,5%), далі йдуть мотиваційні блоки: розвитку особистості (62,9%), задоволення психологічних потреб (53,4%) і отримання суспільного визнання (46,7%). Такий результат значною мірою пояснюється різноплановістю та різною змістовою вагою мотивів, що складають мотиваційні блоки. Більш ясна картина вимальовується при аналізі актуальності мотиваційних чинників. Після пріоритетного мотиваційного чинника “професійна компетентність” ієрархічний ряд інших чинників за ступенем актуальності для студентів має такий вигляд: “духовний розвиток” – середній відсоток 75,9%; “спілкування” – 74,7%; “стан здоров’я” – 71,7% (найбільш пріоритетний мотив – забезпечення повноцінного фізичного розвитку – 96,4%); “інтерес до занять фізичною культурою” – 58,6% (найбільш пріоритетний мотив – інтерес до побудови і змісту занять – 74,7%); “отримання заліків” – 56,6% (найбільш пріоритетний мотив – обов’язок щодо відвідування занять – 75,9%); “зовнішній вигляд” – 47,0% (найбільш пріоритетний мотив – загальна корекція фігури – 78,3%); “зміна характеру діяльності” – 31,9% (найбільш пріоритетний мотив – розрядка після розумового навантаження – 32,5%); “спортивні результати” – 31,6% (найбільш пріоритетний мотив – бажання брати участь у змаганнях – 41,0%).

Звертає на себе увагу той факт, що як серед юнаків, так і серед дівчат найбільш актуальним є мотив забезпечення повноцінного фі-

зичного розвитку (93,3% і 100%, відповідно). На другому місці для дівчат стоїть мотив загальної корекції фігури (86,8%), а як для юнаків – мотив засвоєння рухових навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності (88,9%). Серед найбільш актуальних мотивів як юнаки, так і дівчата відзначили мотиви засвоєння рухових навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності (88,9% і 81,6%, відповідно), загальної корекції фігури (71,1% і 86,8%), забезпечення повноцінного духовного розвитку (73,3% і 78,9%), обов’язку відвідувати заняття, щоб не мати проблем із виконанням контрольних нормативів, отриманням заліків і складанням іспитів (71,1% і 81,6%).

На статеві відмінності в мотивації вказують передусім мотиви, що виявилися значно більш актуальними для представників певної статі; так, для юнаків це мотиви інтересу до особистості викладача (82,2%), підвищення рівня фізичної підготовленості (73,3%), інтересу до побудови і змісту занять (75,6%); для дівчат – мотиви спілкування з подругами і друзями (84,2%), покращення функціональних можливостей організму (71,1%).

Далі наведемо окремі рекомендації щодо поділу студентів на групи в рамках реалізації диференційованого підходу до фізичного виховання за психолого-мотиваційним критерієм. Основні принципи поділу ґрунтуються на виборі студентами тих чи інших мотиваційних блоків, чинників і мотивів як пріоритетних та актуальних; самі ж групи в різних умовах можуть істотно різнитися залежно від фізичного та функціонального стану, духовних особливостей та особистісних інтересів студентського контингенту. Наприклад, в окрему групу можуть бути об’єднані студенти, для яких пріоритетним є мотиваційний чинник “зовніш-

**Зведені дані опитування студентів факультету здоров'я УжНУ щодо актуальності
для них різних мотивів занять фізичною культурою**

Мотиваційні блоки	Мотиваційні чинники	Мотиви	Актуальні для:					
			Юнаків (n = 45)		Дівчат (n = 38)		Разом (n = 83)	
			Всього	%	Всього	%	Всього	%
I	A	A1	42	93,3	38	100,0	80	96,4
		A2	33	73,3	21	55,3	54	65,1
		A3	31	68,9	27	71,1	58	69,9
		A4	27	60,0	19	50,0	46	55,4
	B	B1	24	53,3	2	5,3	26	31,3
		B2	3	6,7	23	60,5	26	31,3
		B3	32	71,1	33	86,8	65	78,3
	C	C1	33	73,3	30	78,9	63	75,9
	II	D	D1	40	88,9	31	81,6	71
III	E	E1	23	51,1	14	36,8	37	44,6
		E2	37	82,2	20	52,6	57	68,7
		E3	34	75,6	28	73,7	62	74,7
		E4	17	37,8	22	57,9	39	47,0
	F	F1	30	66,7	32	84,2	62	74,7
	G	G1	13	28,9	14	36,8	27	32,5
		G2	16	35,6	10	26,3	26	31,3
	IV	H	H1	32	71,1	31	81,6	63
H2			16	35,6	17	44,7	33	39,6
H3			24	53,3	21	55,3	45	54,2
I		I1	22	48,9	12	31,6	34	41,0
		I2	11	24,4	8	21,1	19	22,9

Примітки до табл. 1.

Мотиваційні блоки: I – блок розвитку особистості (рівень 1); II – блок формування професійної компетентності (рівень 2); III – блок задоволення психологічних потреб (рівень 3); IV – блок отримання суспільного визнання (рівень 4).

Мотиваційні чинники: A – стан здоров'я; B – зовнішній вигляд; C – духовний розвиток; D – професійна компетентність; E – інтерес до занять фізичною культурою; F – спілкування; G – зміна характеру діяльності; H – отримання заліків; I – спортивні результати.

Мотиви: A1 – забезпечення повноцінного фізичного розвитку; A2 – підвищення рівня фізичної підготовленості; A3 – покращення функціональних можливостей організму; A4 – збільшення фізичної працездатності. B1 – збільшення м'язової маси; B2 – зниження маси тіла; B3 – загальна корекція фігури. C1 – забезпечення повноцінного духовного розвитку.

D1 – засвоєння рухових навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності. E1 – загальний інтерес до рухової активності; E2 – інтерес до особистості викладача; E3 – інтерес до побудови і змісту занять; E4 – інтерес до вивчення нових рухових вправ. F1 – спілкування з друзями й подругами. G1 – розрядка після розумового навантаження; G2 – зняття стресу. H1 – студентський обов'язок щодо відвідування занять; H2 – відсутність заборгованості з відповідних предметів; H3 – небажання відпрацьовувати пропущені заняття. I1 – бажання брати участь у змаганнях; I2 – бажання досягти певних спортивних результатів.

ній вигляд”, при цьому частину цієї групи може бути поділено на підгрупи за статевою ознакою, враховуючи, що 53,3% юнаків визнали актуальним мотив збільшення м'язової маси, а 60,5% дівчат – мотив зниження маси тіла. Інша частина студентів, для яких більш важливим є загальний мотив корекції фігури, може скласти окрему підгрупу. Об'єднуючим чинником для цих підгруп буде акцентування педагогічної уваги на ті напрямки фізичного виховання, робота за якими сприятиме активізації у студентів інших позитивних мотиваційних чинників і мотивів.

При поділі студентів на групи ми рекомендуємо враховувати той факт, що причиною слабкої позитивної мотивації до занять може бути надмірна увага викладачів до нормативних показників, тому для деяких студентів є сенс у штучному зниженні позитивної мотивації за мотиваційним чинником “отримання заліків”, особливо враховуючи, що мотиви за цим чинником вважають актуальними 56,6% опитаних. Водночас студентський обов'язок щодо відвідування занять (75,9% опитаних) слід заохочувати в усіх групах.

Як правило, студенти, для яких пріоритетними є мотиви, що складають блок розвитку особистості, не відзначаються безпосереднім інтересом до змісту занять, вивчення нових вправ, особистості викладача; за умов високої активності на заняттях їхні теоретико-методичні знання можуть бути обмежені та безсистемні, тому на заняттях з ними слід більше уваги приділяти теоретичній підготовці, освітнім змістовим компонентам процесу фізичного виховання. Водночас такі студенти часто не пов'язують своє фізичне виховання з майбутньою професійною діяльністю. Вважаємо, що доцільним може бути формування окремих груп зі студентів, для яких не є пріоритетним блок мотивів формуван-

ня професійної компетентності. З іншого боку, студенти різних ВНЗ і факультетів, для яких пріоритетним є мотиваційний блок формування професійної компетентності, можуть складати групи за професійним спрямуванням. Змістове наповнення занять у цих групах повинно відповідати професійному нахилу студента.

Наприклад, майбутнім історикам, археологам, культурологам (більшість із яких складають юнаки) можна порекомендувати різні види оздоровчо-рекреаційного туризму і спортивне орієнтування. Зміст занять зі студентами, які дістають педагогічну чи художню освіту (серед них переважають дівчата), може бути збагачений елементами аеробіки, ритмічної гімнастики, східних танців тощо. Заняття з майбутніми фізиками й математиками, серед яких більшість юнаків, можуть включати елементи атлетичної гімнастики, рухливі ігри тощо. Майбутнім соціальним працівникам, до прикладу, не зашкодять заняття з основ східних единоборств і бойових мистецтв, враховуючи потенційну можливість використати отримані знання й рухові навички під час роботи з “важкими соціальними елементами”.

При поділі студентів на групи за психолого-мотиваційним критерієм у подальших дослідженнях, необхідно враховувати не тільки суб'єктивно-актуальну мотивацію кожного студента, а й її вікову динаміку, постійно мати на увазі, що навіть зовнішньо стабільна ієрархія мотивів не є стійким психічним утворенням.

Висновки

1. Комплекс психологічних критеріїв до занять фізичною культурою включає в себе мотиви до занять фізичною культурою, індивідуальні психічні особливості, типологічні особливості нервової системи. Критерій мотивації є одним із найважливіших у комп-

лексі психологічних критеріїв до занять фізичною культурою; його врахування важливе при формуванні груп для занять, розробці програм і підборі фізкультурних вправ.

2. Проведене дослідження дозволило оцінити пріоритетність та актуальність мотиваційних блоків, чинників і мотивів, що впливають на ставлення студентів до фізичної культури. Найбільш пріоритетними є мотиваційні чинники професійної компетентності, духовного розвитку, спілкування, зміцнення здоров'я.

3. Поділ студентів на групи в рамках реалізації диференційованого підходу до фізичного виховання за психолого-мотиваційним критерієм повинен здійснюватися на основі актуальності для студентів тих чи інших мотиваційних чинників і мотивів. В окремі групи об'єднуються студенти, для яких пріоритетними є певні мотиваційні чинники, при цьому групи можуть поділятися на підгрупи за актуальністю окремих мотивів. Об'єднуючим чинником для цих підгруп і головним завданням фізичного виховання у групах повинно бути акцентування педагогічної уваги на ті напрямки фізичного виховання, робота за якими сприятиме активізації у студентів інших, менш актуальних позитивних мотиваційних чинників і мотивів. Для кожної групи, з урахуванням також психофізичного стану окремо визначається зміст фізкультурних занять, розробляються програми і комплекси вправ.

Література

1. Алькова С. Ю. Реализация дифференцированного подхода в физическом воспитании на основе субъектного опыта студентов / С. Ю. Алькова // Теория и практика физической культуры. – 2003. – № 4. – С. 10-12.
2. Кривенко А. П. Фактори, які визначають ефективність фізич-

- ного виховання студентської молоді / А. П. Кривенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Науковий збірник за ред. С. С. Єрмакова. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2006. – № 3. – С. 47-49.
3. Круцевич Т. Ю. Приоритетные мотивы подростков к занятиям физической культурой и спортом / Т. Ю. Круцевич // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту: Збірник. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2000. – № 7. – С. 96-103.
4. Леко Б. Диференціація фізичного виховання у ВНЗ – шлях до спорту для всіх / Б. Леко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. – Харків: ХДАДМ, 2003. – № 22. – С. 101-112.
5. Наговицын Р. С. Мотивация студентов к занятиям физической культурой в вузе / Р. С. Наговицын // Фундаментальные исследования. – 2011. – № 8. – С. 293-298.
6. Олійник Т. Формування у студентської молоді потреби ведення здорового способу життя / Т. Олійник // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. – Львів, 2003. – Вип. 7. – Т. 2. – С. 208-210.
7. Плачинда Т. С. Педагогічні умови стимулювання активності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до фізкультурної діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук; спеціальність 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Т. С. Плачинда. – Кіровоград, 2008. – 25 с.
8. Соколюк О. В. Мотивація студентів вищих навчальних закладів до занять фізичною культурою в умовах інформаційного суспільства / О. В. Соколюк, О. В. Дуда // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка / Гол. ред. Г. Терещук. – Тернопіль: ТНПУ, 2012. – № 4. – С. 164-169.
9. Соловей А. Визначення особливостей мотивації до занять фізичними вправами студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації / А. Соловей, О. Римар // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. – Львів, 2012. – Т. 2. – С. 194-198.
10. Фішев Ю. О. Оцінка мотиваційних факторів до занять студентів фізичною культурою / Ю. О. Фішев, Л. С. Луценко, Р. М. Щербак // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків, 2012. – № 3. – С. 164-169.

